

Verspreiding van libellen van het geslacht *Calopteryx* in het Twentse Grensgebied

Inleiding

Tot de opvallendste libellen van de Nederlandse fauna behoren ongetwijfeld de beekjuffers. De mannetjes van deze libellen met hun gekleurde vleugels vallen vooral tijdens het vliegen erg op. Verder zijn de soorten de grootste van de onderorde *Zygoptera* (gelijkveugelen). Verder geven deze soorten een indicatie van goede waterkwaliteit (maar dat geldt ook voor libellen in het algemeen). Ongetwijfeld zullen om deze redenen deze soorten als aandachtssorten gekozen zijn in 1994 door het libellenproject.

Beide soorten staan op de rode lijst van Nordrhein-Westfalen en van Duitsland. Ook in "Toestand van de Natuur 2" worden libellen samen met de vlinders als het meest bedreigde fauna-groep genoemd van Nederland.

Beekjuffers in Dee OOST

Ook in het Twents Grensgebied zijn ze bekend. Omdat deze soorten erg opvallen en een indicatie van de waterkwaliteit geven is het leuk om even aandacht aan deze soorten te besteden. Ook al zijn de mannetjes van de beekjuffers goed te herkennen, toch is het kaartje van het libellenproject niet compleet. Als je de kaartjes vergelijkt met wat je hier en daar hoort is het verspreidingspatroon nog lang niet volledig. Zo heb ik een aantal jaren terug *Calopteryx splendens* bij Dwingelo (Dr.) waargenomen, maar in dat hele gebied is op de kaartjes van het libelleproject geen stip te bekennen. Mede doordat de inventarisatie gegevens van JNM Wijster niet doorgegeven zijn. Ook de verspreiding ten zuid westen van Enschede kan beter en bovendien ontbreekt de soort volledig stroomopwaarts van de Vecht, terwijl ik een aantal exemplaren ten oosten van Gramsbergen gezien heb en de indruk bestond dat hij deze soort vrij veel voor kwam. Kortom: er zijn nog veel libellenverspreidingsgegevens nodig, van alle libellen, niet alleen van beekjuffers!

Verspreiding van de beekjuffers in Nederland

Biotoop

De soorten verschillen duidelijk in biotoopkeuze; *Calopteryx splendens* koloniseert vliegwateren van tenminste 60 cm breedte tot een gemiddelde breedte van 4.5 meter. De vrije watervlakte is in het algemeen groter dan 0,5 m². De larven leven tussen de wortels van de bomen en struiken in langzaam stromende beken. Ze zouden zich ook in de oeverzone van meren en plassen kunnen ontwikkelen⁵. Hun

ontwikkeling duurt twee jaar.

Volwassen weidebeekjuffers vliegen vaak langs de beek of rusten uit op planten. Vooral de mannetjes komen in groepen voor en overnachten ook in groepen. Wijfjes zijn meer solitair. Vliegtijd: half mei tot eind september.

De bosbeekjuffer (*C. virgo*) komt zoals de naam al zegt veel langs beken voor. Hij is veel zeldzamer. Als extra bedreiging voor deze soort geldt de zuurstofverzadiging door afwateringen en verwarming van het water door bijvoorbeeld afname van de oeverbegroeiing.

De larven leven in kleine bosbeken en riviertjes met matige stroomsnelheid. De larven prefereren wortels en takken in holten van onderspoelde oeverkanten. 's Nachts zijn ze actief en kruipen rond over de bodem. Ze zwemmen zelden. Na twee jaar, in de derde zomer verlaten de larven het water voordat de zon op het water schijnt. De mannetjes eerder dan de wijfjes. Gedurende de rijpheidsperiode komen beide geslachten in een groep voor. De mannetjes bezetten daarna een ongeveer 5 meter breed territorium waar ze op voorbij komende wijfjes wachten. Vliegtijd: eind mei tot in augustus, met een piek in juni.

Voor al *Calopteryx virgo* (volledig zwarte vleugels) is zeldzaam geworden. De waargenomen aantallen nemen snel af door het verdwijnen van zijn biotoop door vervuiling, oeveraantasting, kanalisaties e.d. Ook in het Euregio gebied komt (of kwam?) hij maar langs een beek voor. Voor een juiste indruk verwijst ik naar het kaartje van het libellenproject.

Calopteryx splendens schijnt juist algemener te worden. In Twente wordt hij meer waargenomen (mond. mededelingen) en ook Van der Weide (1994b) geeft aan dat landelijk dezelfde positieve trend waargenomen wordt na een langdurige daling in deze eeuw. Het dieptepunt werd bereikt in de zeventiger jaren. Het lijkt er op dat alle gebieden waar deze soort in het verleden ook voorkwam weer opnieuw gekoloniseerd zijn. Ook in het westen van het land en langs de grote rivieren wordt deze soort weer waargenomen. Een mogelijke oorzaak kan de verbetering van de waterkwaliteit zijn. Door deze trend kan het kaartje van het libellenproject erg onvolledig zijn. Dit wil natuurlijk niet zeggen dat je het libellenproject een fiasco moet noemen, maar een betrouwbaar en volledig beeld van de verspreiding geeft het duidelijk nog niet. Voor een indruk kun je het betreffende kaartje bekijken.

Er zijn talrijke opgaven over de habitat-keuzen van deze twee soorten. Beide planten zich voort in of bij stromend water. Dit is ook duidelijk terug te zien in de verspreidingskaartjes: de soorten worden vooral waargenomen langs beken.

Verspreiding van de beekjuffers in het Euregiogebied

Beide soorten beekjuffers zijn niet algemeen in het Euregiogebied, *Calopteryx virgo* is zelfs zeldzaam te noemen. De verspreiding van beide soorten wordt behandeld aan de hand van twee verspreidingskaartjes.

Calopteryx splendens vliegt voornamelijk langs de Ahauser Aa (de Buurser Beek in Nederland), de Berkel en dan met name in het Duitse gedeelte, de Ramsbeek ten westen van Eibergen (zijrivier van de Berkel), het afgesneden stuk van de Beurzerbeek en de Groenlosche Slinge ten noorden van Winterswijk en de Boven Slinge ten zuiden van

Winterswijk. Ook gezien bij de watermolen van Diepenheim en langs de Schipbeek. Verder is het natuurlijk algemeen langs de Dinkel en ook op de Hakenberg en Poort Bulten (niet echt vlak bij stromend water) waargenomen. Van deze soort is bekend dat ze ver kan zwerven. Vroeger is hij ook gevangen in het Springendal (1985) Omdat deze soort zich volgens verschillende bronnen zich uit lijkt te breiden zal de hier geschetste verspreiding onvolledig zijn.

Calopteryx virgo, is veel zeldzamer en alleen vastgesteld aan de Boven Slinge in de omgeving van Bekendelle en het buurtschap Brinkheurne ten zuiden van Winterswijk. In het afgelopen jaar (1994) is deze soort ook in het tussenliggende gebied waargenomen. In totaal gaat het om zo'n honderd exemplaren. Helaas heeft in het afgelopen jaar een calamiteit voorgedaan: er is (mest?) geloosd in de beek en zelfs de vissen dreven dood in het water. Natuurlijk kunnen ook de larven daar slecht tegen. Hopelijk heeft deze populatie het wel gered. In dit opzicht wordt 1995 een spannend jaar. In beide gebieden stroomt de beek door het bos en veroorzaken hierdoor een afkoeling van het water. Ook in andere delen van Nederland komt de soort alleen langs bosbeken voor. De soort heet in het Nederlands niet voor niets bosbeekjuifer!

Tot slot wil ik nog vermelden dat in 1975 *Epithea bimaculata* in het Zwillbrocker Venn is waargenomen⁵. Bezoekers aan dit gebied weten dan waar ze op moeten letten.

Marcel Hospers & Andre Hospers

Literatuur

1. Kinkele, J., 19???. Ausgewählte Libellen und Käfer, p270 - 273, uit: Naturhaushalt, Beschreibung und Bewertung der Grundlagen, Biologisch station Zwillbrock, Euregio, Landwirtschafts- und Landschaftsproject.
2. Weide, M. van der, Chr. Both en I. Tieleman, 1994a Noordoost Twente en haar libellen, Amoeba (68) no 5, pp 50-55.
3. Ketelaar, R., 1994. Het libellenproject, wat levert het eigenlijk op?, Amoeba (68) no 5 pp 38-43.
4. Gibbons, B., 1986. Dragonflies and Damselflies of Britain and Northern Europe, Hamlyn Publishing Group.
5. Geijskes D.C. & J. van Tol, 1983. De libellen van Nederland (Odonata), KNNV, Hoogwoud.

Met dank aan het libellenproject van de jeugdbonden en Biologisch station Zwillbrock voor het gebruik van de verspreidingskaarten..